

GLOBAL ISISHNING INSON SALOMATLIGIGA TA'SIRI

Abduxalilov Asilbek Toxir o'g'li, To'rayeva Umida Shakar qizi

Ilmiy Rahbar: Nazarova Fotima Sharipovna

Samarqand Davlat tibbiyot universiteti, Samarqand, Uzbekistan.

Annotatsiya: Global isish hozirgi davrning eng katta va eng dolzarb ekologik muammolaridan biri hisoblanadi. Hozirda butun dunyo bo'ylab havoning keskin isishi kuzatilmoqda. Bu jarayon nafaqat insonlarga, balki butun tirik jonzotlarga ham salbiy ta'sir ko'rsatmoqda. Global isish tabiiy ofatlar — qurg'oqchilik, dengiz sathining ko'tarilishi, okean haroratining ortishi, shuningdek, Grelandiya va Antarktika muzliklarining erishiga olib kelmoqda. Natijada atmosferaga zararli tuzli changlar va toksinlar ko'tarilib, inson salomatligiga jiddiy xavf tug'diradi. Shuningdek, global isish inson organizmiga, xususan psixologik holat, uyqu sifati va markaziy nerv tizimi faoliyatiga kislorod transporti orqali salbiy ta'sir ko'rsatadi. Ushbu jarayonlar insoniyat hayoti uchun real ekologik xavf sifatida namoyon bo'lmoqda.

Kalit so'zlar: global isish, iqlim o'zgarishi, issiqxona effekti, ekologiya, atmosfera, dengiz sathi, inson salomatligi, tabiiy ofatlar.

Kirish

So'nggi o'n yilliklarda global isish masalasi insoniyat oldida turgan eng dolzarb ekologik muammolardan biriga aylandi. Olimlar bu hodisani Yer atmosferasidagi issiqxona gazlari miqdorining ortishi bilan bog'lamoqda. Natijada sayyora harorati asta-sekin ko'tarilib, bu jarayon ekologik, ijtimoiy va iqtisodiy sohalarga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda [1; 2; 3].

Global isishning sabablari va oqibatlari

Global isish — bu Yer yuzasining oʻrtacha haroratining uzoq muddatli ortib borishi boʻlib, uning asosiy sababi karbonat angidrid, metan va azot oksidi kabi issiqxona gazlarining atmosferada toʻplanishidir [1]. Bu gazlar Quyoshdan kelgan nurlarni ushlab qoladi va issiqlikning chiqib ketishiga toʻsqinlik qiladi.

Global isishning kuchayishiga quyidagi omillar sabab boʻlmoqda: issiqxona effekti, qoldiq yoqilgʻilarni yoqish, oʻrmonlarning yoʻq qilinishi, organik moddalarning parchalanishi, neft va tabiiy gaz qazib olish, transport vositalari va sanoat chiqindilari [1].

Qishloq xoʻjaligi va chorvachilik ham iqlim oʻzgarishiga oʻz hissasini qoʻshadi. Chorvachilik jarayonida metan gazi ajralib chiqadi, oʻgʻitlardan foydalanish esa azot oksidi chiqindilarini oshiradi. Natijada muzliklarning erishi, dengiz sathining koʻtarilishi, hayvon va oʻsimlik turlarining yoʻqolishi, inson salomatligiga zararli kasalliklarning koʻpayishi kabi oqibatlar yuzaga keladi [2].

Global isishning ilmiy asoslari

Global iqlim oʻzgarishining ilmiy asoslarini tushuntirish uchun bir nechta nazariy yondashuvlar qoʻllaniladi [3]. Klimatologiya fanida iqlim modellaridan foydalanish orqali iqlim jarayonlari oʻrganiladi va kelajakdagi oʻzgarishlar prognoz qilinadi. Issiqxona effekti nazariyasi XIX asrda J. B. Fourier va S. Arrhenius tomonidan ishlab chiqilgan.

Tabiiy iqlim sikllari (Milankovich tsikllari) uzoq muddatli oʻzgarishlarga sabab boʻlishi mumkin, biroq bugungi kunda kuzatilayotgan tezkor isish koʻproq antropogen taʼsir bilan bogʻliq [3].

Iqlim oʻzgarishining oqibatlari keng koʻlamli:

- Ekologik: muzliklarning erishi, dengiz sathining koʻtarilishi, biologik xilmaxillikning yoʻqolishi;
- Ijtimoiy: qurgʻoqchilik, tabiiy ofatlar, migratsiya, oziq-ovqat xavfsizligi muammolari;

- Iqtisodiy: hosildorlikning pasayishi, infratuzilmalarga zarar, iqtisodiy yo‘qotishlar [3].

Global isish bilan kurashish uchun xalqaro kelishuvlar — Parij bitimi, Kyoto protokoli — muhim ahamiyat kasb etadi. Shuningdek, quyosh, shamol va geotermal energiya kabi muqobil energiya manbalaridan foydalanish hamda ekologik ta’limni rivojlantirish zarur [3].

O‘zbekiston misolida esa “Yashil makon” tashabbusi va muqobil energiya manbalarini rivojlantirish dasturlari iqlim o‘zgarishiga qarshi muhim qadamlar hisoblanadi [3].

Kelajakdagi xavflar va oldini olish choralari

Agar issiqxona gazlarining tarqalishi to‘xtatilmasa, XXI asr oxiriga kelib Yerning o‘rtacha harorati 4°C gacha ko‘tarilishi mumkin [4; 5]. Bu esa Yerning ko‘p qismini inson yashashi uchun yaroqsiz holatga keltiradi.

So‘nggi yillarda ekstremal ob-havo hodisalari — issiq to‘lqinlar, qurg‘oqchilik, to‘fonlar — yanada kuchaymoqda. Masalan, “Sendi” to‘foni vaqtida AQShning New-Jersey va New-York shtatlarida 83 mingga yaqin odam zarar ko‘rgan. Olimlar fikricha, agar global isish jarayoni bo‘lmaganida, bu hodisa bu darajada og‘ir kechmagan bo‘lardi [4].

Bu jarayonni sekinlashtirish maqsadida Shvetsariya va Islandiyada Climeworks kompaniyasi tomonidan atmosferadan karbonat angidridni to‘g‘ridan-to‘g‘ri so‘rib oluvchi zavodlar ishga tushirilgan. Ushbu texnologiya yiliga 900 tonnagacha CO₂ ni tozalaydi va uni qayta ishlash imkonini beradi [5].

Kelajak uchun asosiy chora-tadbirlar:

- qayta tiklanadigan energiya manbalariga o‘tish,
- energiya samaradorligini oshirish,
- sanoat chiqindilarini kamaytirish,
- ekologik toza transport tarmoqlarini rivojlantirishdir [1; 2; 3; 4; 5].

Xulosa

Global isish — bu faqat ekologik muammo emas, balki butun insoniyatning barqaror kelajagiga tahdid soluvchi jarayondir. Uning sabablari inson faoliyatiga borib taqaladi, oqibatlari esa ekologik tizimlardan tortib iqtisodiyotgacha bo‘lgan barcha sohalarga ta’sir ko‘rsatadi. Shu bois, xalqaro hamkorlik, ilmiy yondashuv va texnologik innovatsiyalarni uyg‘unlashtirish orqaligina ushbu muammoni yengish mumkin.

Kelajak avlodlarga sog‘lom sayyora qoldirish — bugungi insoniyatning eng muhim burchidir.

Adabiyotlar

1. Bexruz, Q. (2025). *Global isishning asosiy omillari va yechimlari*. Tanqidiy nazar, tahliliy tafakkur va innovatsion g‘oyalar, 1(1), 344–355.
2. Abdullayeva, Z. (2024). *Iqlim o‘zgarishi: sabablari va oqibatlari*. Modern Science and Research, 3(10), 420–424.
3. Abdirahmonov, S. (2024). *Global iqlim o‘zgarishining ilmiy va nazariy jihatlar*. Журнал академических исследований нового Узбекистана, 1(15), 108–110.
4. Mohichehra, B., & Sevinch, Y. (2025). *Iqlim o‘zgarishi: tabiat va insoniyat muammosi*. Tadqiqotlar, 64(1), 185–189.
5. Bexruz, Q., et al. (2025). *Global isishning asosiy omillari va yechimlari*. Tanqidiy nazar, tahliliy tafakkur va innovatsion g‘oyalar, 1(1), 344–355.